

CODI 22122 HISTÒRIA MEDIEVAL I

Grup 3

Prof.: Xavier Ballestín Navarro

I.- INTRODUCCIÓ I ANTECEDENTS GENERALS. LA CRISI DE L'IMPERI D'OCCIDENT (ss. IV - VI d.d.C.)

- El concepte de romanització i el desenvolupament d'aquesta a les parts oriental i occidental del Baix Imperi Romà.
- La crisi fiscal del Baix Imperi. Renda i tribut. Renda i renda feudal. La situació de les províncies i la crítica del concepte de caiguda de l'Imperi Romà.
- La continuitat de les estructures del Baix Imperi: el paper dels diferents grups barbars a Orient i a Occident. Els *Bagaudae* i la seva interpretació.

II.- L'ESGLÉSIA A OCCIDENT I A ORIENT.

- Els pobles barbars i la seva conversió al cristianisme. La concepció d'Arri sobre la Santíssima Trinitat i el seu arrelament entre els gots, els vànals i altres pobles germànics.
- De la Gran Persecució de Dioclecià a la Persecució dels Cristians d'Àfrica pel govern imperial. Camperols i eclesiàstics. El paper de Sant Agustí.
- El cristianisme com a preservador de la unitat i integritat de l'Imperi Romà d'Orient.
- Les controvèrsies sobre la natura de la Santíssima Trinitat a Orient. El Concili de Nicea (325), la Fórmula de reunió (433) i el Concili de Caledònia (451). Monofisites, ortodoxes i nestorians.
- L'església catòlica d'Occident sobreviu a la desaparició de l'ordre imperial romà a Occident. Trets distintius de l'església a Occident.

III.- ELS ESTATS SUCCESSORS A OCCIDENT: BURGUNDIS, OSTROGOTS, VISIGOTS, FRANCS I VÀNDALS.

- Els diferents nivells de continuitat de l'administració imperial romana i l'exercici de l'autoritat. El cas de Teodoric de Ràvena.
- Els frans merovingis i la seva conversió al catolicisme. El progressiu deteriorament dels mecanismes de la fiscalitat baix imperial i l'ascens de la nissaga dels Arnulfins.
- Els vànals al sud de la Mediterrània occidental i a les illes d'aquesta conca. La seva ruptura amb l'imperi romà d'Orient: Gesaleic i el sac de Roma.

IV.- DE L'IMPERI ROMÀ D'ORIENT A L'IMPERI D'ORIENT: L'EMPERADOR JUSTINIÀ I EL SEU LLEGAT

- Antecedents del govern de Justinià: L'imperi Romà d'Orient després del Concili de Calcedònia.
- L'època de Justinià: la imposició del catolicisme i la persecució dels monofisites i nestorians. Mesures administratives i legals contra els jueus.
- L'època de Justinià: la recopilació del dret romà clàssic i la promulgació d'un corpus legal uniforme.
- L'època de Justinià: la reconstitució de l'Imperi Romà i els seus atacs als reialmes bàrbars de la ribera del Mediterrani. La destrucció dels reialmes ostrogot i vàndal i l'annexió de la costa sudoriental del reialme visigot.
- L'època de Justinià: el primer gran brot de pesta bubònica a la Mediterrània. Els seus efectes i les causes de la seva difusió.
- Els darrers anys de Justinià. Recapitulació.

V.- LA PREDICACIÓ DE MUHAMMAD, EL SEGELL DELS PROFETES.
LA CONQUESTA - *fitnah* - DE PROPER ORIENT, EGIpte I AL-MAGRIB

- Proper Orient abans del naixement de Muñammad.
- La personalitat de Muñammad, la seva vida i el caràcter del seu missatge.
- L'emigració - *hi ra* - de Makka a Madina i la constitució del primer estat musulmà.
- L'evolució de l'estat musulmà de Mad_na. Els quatre califes bén guiats - *h ulaf_ 'rašid_n*:
 - Ab_Bakr al-jiddiq
 - 'Umar b. al-Hatt_b
 - 'Utm_n b. 'Aff_n
 - 'Al_b. Ab_p_lib
- La conquesta de Síria, Egipte, Iraq i l'oest de la península anatòlica. La fixació de la versió canònica de l'Alcorà i els inicis de la conquesta d'al-Ma_rib.
- La primera *fitna*. Els *h ri_iyya* i la conversió de la *hil_fa* en *mulk*: Mu'_wiya b. Ab_Sufy_n i els Ban_Marw_n.
- La segona *fitna*. L'affirmament del *mulk* dels Ban_Marw_n i la *hil_fa* de 'Abd al-Malik b. Marw_n. La consolidació i transformació de l'estat, de l'administració i de la fiscalitat: la generalització de la llengua arab i l'encunyació de *d_n_r(s)* i *dirham(s)*
- Submissió final d'al-Ma_rib a l'autoritat dels Ban_Marw_n de Damasc.

VI.- "Great scholars, like other great men, cast long shadows, Pirenne held the world in thrall for half a century". LA TESI DE HENRI PIRENNE
Mahomet et Charlemagne

- Rellevància de la tesi de H. Pirenne i la seva repercusió historiogràfica.
- L'enunciat del títol de la tesi de H. Pirenne: sense Muñammad no hauria existit Carlemany.

- La tesi principal de H. Pirenne: la conquesta musulmana de la Mediterrània talla la comunicació i el comerç entre Orient i Occident, per la qual cosa aquest darrer queda aillat i entra en el període medieval.
- Anàlisi dels arguments de H. Pirenne. Crítica del seu discurs.
- Els elements de la tesi de Pirenne. L'imperi de Carlemany
 - La discussió sobre la pervivència de les formes de l'administració i de la fiscalitat del Baix Imperi Romà a l'època de Carlemany. La puixança dels majordoms de palau de la nissaga dels Arnulfins amb els darrers reis merovingis. La substitució d'aquests per Pipí el Breu, el primer rei franc carolingi.
 - El paper de l'església i del Papa de Roma en l'entronització de Pipí el Breu. Els longobards a Itàlia.
 - Carlemany i la constitució del seu imperi. El resó de la coronació de Carlemany com a Emperador d'Occident pel Papa de Roma i el conflicte amb l'Emperador d'Orient.
 - La reforma monetària de Carlemany, puntal i demostració de la tesi de H. Pirenne.
 - Els successors de Carlemany. Lluís el Pietós i la divisió de l'Imperi. Els políptics dels monestirs carolins: primera evidència documental indiscutible de la imposició de la renda feudal.
- Els elements de la tesi de H. Pirenne. El tancament de la Mediterrània a la navegació est-oest i oest-est. L'orientació dels països de la conca sud del Mediterrani cap a Ba_d_d.
 - La destrucció del poder dels Ban_Marw_n pels Ban_Abb_s. Construcció de la ciutat de Ba_d_d.
 - La gran revolta berber h_ri a al-Ma_rib i la formació d'estats musulmans autònoms a Occident. La 'asabiyya i els grups clànics camperols.
 - La fugida de Idr_s b. 'Abd All_h b. Çasan b. Çasan b. 'Al_b. Ab_p_lib i la fundació de la ciutat de F_s a al-Ma_rib al-Aqsà.
 - Les transformacions de la Mediterrània: els baðriyy_n ahl al-Andalus i el control de les rutes de tràfic marítim pels musulmans.
- La crítica de la tesi de H. Pirenne. La connexió escandinava
 - Les troballes de tresors de *dirham* als països escandinaus. Constitució dels tresors i origens de les monedes.
 - El comerç entre Proper Orient i les regions del nord de la mar Càspia i del nord del Caucas. Bulgars, Huzars i escandinaus i els contactes amb Bagdad i Samarra. Discussió de l'evidència.
 - La crisi dels Ban_Abb_s a Bagdad i les primeres incursions dels vikings a Europa Occidental.
- La crónica de la tesi de H. Pirenne. La connexió renana i bàltica.
 - Els *emporium* carolins i anglosaxons i el comerç a llarga distància.
 - Les xarxes de tràfic entre el Mar del Nord, la mar Bàltica i la conca del Rhin.
 - La crisi del comerç a llarga distància i les incursions dels vikings.

VII.- EL PROCÉS DE CREACIÓ DE LA RENDA FEUDAL I LA SUBORDINACIÓ DEL PROCÉS DE TREBALL CAMPEROL A L'EXIGÈNCIA DE RENDA.

- Els senyors de renda: l'església i els laics.
- Trets del procés de subjecció del treball autònom pagès a les exigències de la renda.
 - Imposició de noves pautes de treball i especialització en el conreu de productes fàcilment emmagatzemables i conservables. El blat i la vinya.
 - Destrucció dels lligams de solidaritat clànica i manllevament progressiu de l'accés als recursos naturals: família nuclear i església.
 - La concentració dels camperols i la modificació de l'hàbitat.
 - Propietat i jurisdicció: el *ban*.
 - La violència i la subjecció dels camperols.

VIII.- LA VIOLENCIA FEUDAL. EXPANSIÓ I GENERALITZACIÓ. EL CAS DELS NORMANS.

- Els normans i el seu assentament al nord de França.
- Els normans i la conquesta d'Anglaterra.
- Els normans i la conquesta del sud d'Itàlia i de Sicília.
- Els normans com a predecessors de l'agressió institucionalitzada i sancionada per l'església: l'atac de Robert Guiscard a Orient i els preliminars de la Primera Croada.

IX.- PROPER ORIENT ABANS DE LA PRIMERA CROADA

- La crisi d'autoritat de la *hilfa* dels *Ban_ Abb_s* a Orient.
- Aparició de *hilfa(s)* rivals que reivindiquen el seu dret a dirigir la comunitat musulmana: els *f_timiyya* a Misr i els *Ban_ Marw_n* a al-Andalus.
- La reivindicació dels *f_timiyya* i l'aparició del seu estat a al-Magrib.
- El pas dels *f_timiyya* a Misr i la fundació d'*al-Q_hira*.
- L'apropiació del poder del *halfa* de Bagd_d per part dels seus funcionaris civils i militars més poderosos i per part dels *Buwayh* i dels *Sal_iqa*.

BIBLIOGRAFIA RECOMENADA

A.A.VV. (1984)

- Estructuras feudales y feudalismo en el mundo mediterráneo. (Siglos X-XIII).* (Structures féodales et féodalisme dans l'Occident Méditerranéen (Xe-XIIIe siècles, Roma, 1980). Crítica, Barcelona, 1984
- ASTON, T.H., PHILPIN, C.H.E. eds. *El debate Brenner. Estructura de clases agraria y desarrollo económico en la Europa preindustrial.* (The Brenner debate. Agrarian class structure and economic development in pre-industrial Europe, 1976-85). Crítica, Barcelona, 1988.
- BACHRACH, B., (1969) "Another look at the barbarian settlement in southern Gaul" a *Traditio*, XV (1969), 354-8.
- BACHRACH, B., (1973) **BIB. LLETRES U.A.B. 936 BAC** *A History of the Alans in the West. From Their First Appearance in the Sources of Classical Antiquity through the Early Middle Ages*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1973, 161 pp.
- BARCELÓ, M., KIRCHNER, H., LLURÓ, J.M., MARTÍ, R., TORRES, J.M., (1988) *Arqueología medieval. En las afueras del "medievalismo"*. Crítica, Barcelona, 1988.
- BARNISH, S.J.B., (1989) "The Transformation of Classical Cities and The Pirenne Debate" a *Journal of Roman Archaeology*, 2 (1989), 385-400.
- BENABOU, M., (1975) *La résistance africaine à la romanisation*. Paris, 1975.
- BENABOU, M., (1978) "Quelques paradoxes sur l'Afrique romaine, son histoire et ses historiens" a *Actes du Deuxième Congrès International d'Étude des Cultures de la Méditerranée Occidentale*, II, publiés par M. GALLEY. Société Nationale d'Edition et de Diffusion, Alger, 1978, 139-144.
- BONNASSIE, P., (1983) *Vocabulario básico de la historia medieval*. (Les cinquante mots clefs de l'histoire médiévale). Crítica, Barcelona, 1983.
- BOUSTRUCHE, R., (1959, 1968²) *Seigneurie et Féodalité*, 2 vols. (Hi ha traducció en castellà: *Señorío y feudalismo*, Madrid, 1980)
- BROWN, P., (1971) "The rise and function of the holy man in Late Antiquity" a *The Journal of Roman Studies*, LXI (1971), 80-101.
- BROWN, P., (1991) **BIB. LLETRES U.A.B. 937.08 BRO** *El mundo en la Antigüedad tardía. De Marco Aurelio a Mahoma* (The World of Late Antiquity, 1971) Trad. A. Piñero. (Taurus Humanidades, 292), Taurus, 1991 reimp., 267 pp.
- BRUNT, P.A., (1981) REVIEW ARTICLES "The revenues of Rome". LUTZ NEESEN, *UNTERSUCHUNGEN ZU DEN DIRRECTEN STAATSBAGABEN DER RÖMISCHEN KAISERZEIT* (27 V.CHR. - 284 N.CHR.). Bonn: Habelt, 1980. Pp. xiv + 311 a *The Journal of Roman Studies*, LXXI (1981), 161-172.
- CAMERON, A., (1976)

- "The early religious policies of Justin II", a D. BAKER, ed., *The Orthodox Churches and the West, Studies in Church History*, 13 (1976), 51-67.
- CAMERON, A., (1991)
- "The Eastern Provinces in the Seventh Century AD: Hellenism and the Emergence of Islam" a S. SAID ed., *Hellenismos. Quelques jalons pour une histoire de l'identité grecque*, Strasbourg, 1991, 287-313.
- CRAWFORD, M., (1970)
- "Money and exchange in the Roman World" a *Journal of Roman Studies*, 60 (1970), 40-48.
- CROKE, B.; EMMETT, A.M., (1983)
- "Historiography in Late Antiquity: an Overview" a *History and Historians in Late Antiquity*, Sidney, 1983, 1-12.
- DOI, M., (1989)
- "Bagaudes Movement and German Invasion" a *Klio*, 71 (1989) 2, 344-352.
- FOURACRE, P., (1979)
- "The work of Audoenus of Rouen and Eligius of Noyon in extending episcopal influence from the town to the countryside in seventh-century Neustria" a *The Church and town in Countryside, Studies in Church History*, 16 (1979), 77-91.
- FOURACRE, P., (1990)
- "Merovingian history and Merovingian hagiography" a *Past and Present*, 127 (1990), 3-38.
- FREND, W.H.C., (1942) (cfr. Variorum Reprints)
- "A Note on the Berber Background in the Life of Augustine" a *The Journal of Theological Studies N.S.*, vol. XLIII, n° 171-2 (1942) 188-191.
- FREND, W.H.C., (1949) (cfr. Variorum Reprints)
- "Religion and Social Change in the late Roman Empire" a *The Cambridge Journal*, vol. II, n° 8 (1949), 487-496.
- FREND, W.H.C., (1953) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Gnostic-Manichean Tradition in Roman North Africa" a *The Journal of Ecclesiastical History*, vol. IV, n° 1 (1953), 13-26.
- FREND, W.H.C., (1954) (cfr. Variorum Reprints)
- "Manicheism in the Struggle between Saint Augustine and Petilian of Constantine" a *Augustinus Magister*, Paris, 1954, 859-866.
- FREND, W.H.C., (1954) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Gnostic Sects and the Roman Empire" a *The Journal of Ecclesiastical History*, vol. V, n° 1 (1954), 25-37.
- FREND, W.H.C., (1958) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Persecutions: some Links between Judaism and the Early Church" a *The Journal of Ecclesiastical History*, vol. IX, n° 2 (1958), 141-158.
- FREND, W.H.C., (1961) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Roman Empire in the Eyes of Western Schismatics during the Fourth Century A.D." a *Miscellanea Historiae Ecclesiasticae*, Louvain, 1961.
- FREND, W.H.C., (1965) (cfr. Variorum Reprints)
- "Liberty and unity" a *Peter Ainslie Memorial Lecture*, Rhodes University, 1965, 5-19.
- FREND, W.H.C., (1965) (cfr. Variorum Reprints)

- "A Note on the Great Persecution in the West" a *Studies in Church History*, vol. II (1965), 141-148.
- FREND, W.H.C., (1968) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Roman Empire in Eastern and Western Historiography" a *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, n° 194 (New Series n° 14) (1968), 19-32.
- FREND, W.H.C., (1968) (cfr. Variorum Reprints)
- "Some Cultural Links between India and the West in the Early Christian Centuries" a *Theoria to Theory*, vol. 2 (1968), 306-311.
- FREND, W.H.C., (1968) (cfr. Variorum Reprints)
- "Nubia as an Outpost of Byzantine Cultural Influence" a *Byzantinoslavica*, XXVIII (1968), 319-326.
- FREND, W.H.C., (1970) (cfr. Variorum Reprints)
- "A Note on Tertullian and the Jews" a *Studia Patristica* (ed. F.L. Cross), vol. X (1970), 291-296.
- FREND, W.H.C., (1970) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Missions of the Early Church 180-700 A.D." a *Miscellanea Historiae Ecclesiasticae*, vol. III (1970), 3-23.
- FREND, W.H.C., (1971) (cfr. Variorum Reprints)
- "Popular Religion and Christological Controversy in the Fifth Century" a *Studies in Church History* (edl G.J. CUMING & D. BAKER), Cambridge, 1971, 19-29.
- FREND, W.H.C., (1972) (cfr. Variorum Reprints)
- "Heresy and Schism as Social and National Movements" a *Studies in Church History* (ed. D. Baker), vol. IX (1972), 37-56.
- FREND, W.H.C., (1972) (cfr. Variorum Reprints)
- "Coptic, Greek and Nubian at Q'asr Ibrim" a *Byzantinoslavica*, XXXIII (1972), 224-229.
- FREND, W.H.C., (1972) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Monks and the Survival of the East Roman Empire in the Fifth Century" a *Past and Present*, 54 (1972), 3-24.
- FREND, W.H.C., (1973) (cfr. Variorum Reprints)
- "Severus of Antioch and the Origins of the Monophysite Hierarchy" a *Orientalia Christiana Analecta*, 195 (1973), 261-275.
- FREND, W.H.C., (1973) (cfr. Variorum Reprints)
- "Old and New Rome in the Age of Justinian" a *Baker: Relations between East and West in the Middle Ages*, Edinburgh, 1973, 11-28.
- FREND, W.H.C., (1973) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Old Testament in the Age of the Greek Apologists A.D.: 130-180" a *Scottish Journal of Theology*, Edinburgh, 1973.
- FREND, W.H.C., (1974) (cfr. Variorum Reprints)
- "Open Questions concerning the Christians and the Roman Empire in the Age of the Severi" a *The Journal of Theological Studies N.S.*, vol. XXV, part. 2 (1974), 333-351.
- FREND, W.H.C., (1974) (cfr. Variorum Reprints)
- "The Two Worlds of Paulinus of Nola" a *Latin Literature of the Fourth Century* (ed. J.W. BINNS), London & Boston, 1974, 100-132.
- FREND, W.H.C., (1974) (cfr. Variorum Reprints)

- "Athanasius as an Egyptian Christian Leader in the Fourth Century" a *New College Bulletin*, vol. VIII, n° 1 (1974), 20-37.
- FREND, W.H.C., (1975) (cfr. Variorum Reprints)
 "Nomads and Christianity in the Middle Ages" a *The Journal of Ecclesiastical History*, vol. XXVI, n° 3 (1975), 209-221.
- FREND, W.H.C., (1976) (cfr. Variorum Reprints)
Religion Popular and Unpopular in the Early Christian Centuries. Variorum Reprints, London, 1976,
- FREND, W.H.C., (1984) **BIB. LLETRES U.A.B. 281.1 FRE**
The Rise of Christianity, Darton, Longman and Todd, London, 1984, 1022 pp.
- GEORGE, J., (1989)
 "Poet as politician: Venantius Fortunatus' panegyric to King Chilperic" a *Journal of Medieval History*, 15 (1989), 5-18.
- GOFFART, W., (1957)
 "Byzantine Policy in the West under Tiberius II and Maurice: The Pretenders Hermenegild and Gundovald (579-585)" a *Traditio*, XIII (1957), 73-118.
- GOFFART, W., (1974)
Caput and colonate: Towards a history of Late Roman Taxation, University of Toronto Press, Toronto, 1974, 165 pp.
- GOFFART, W., (1981)
 "Rome, Constantinople, and the Barbarians" a *The American Historical Review*, vol. 86, n° 2 (April 1981); 275-306.
- GOFFART, W., (1989)
Rome's Fall and After. London, 1989.
- GOFFART, W., (1989)
 "The Fredegar problem reconsidered" a *Rome's Fall and After*. London, 1989.
- GOFFART, W., (1989)
 "The Conversions of Avitus of Clermont and similar passages in Gregory of Tours" a *Rome's Fall and After*. London, 1989.
- GOFFART, W., (1989)
 "From *Historiae* to *Historia Francorum* and back again: aspects of the textual history of Gregory of Tours" a *Rome's Fall and After*. London, 1989.
- GRUBBS, J.E., (1993) **BIB. CC.SS. U.A.B. 34(37)"03/04"THE**
 "Constantine and Imperial Legislation on the Family" a *The Theodosian Code. Studies in the Imperial Law of Late Antiquity*, ed. J. HARRIES & I. WOOD, Duckworth, London, 1993, 120-142.
- GUNDERSON, G., (1976)
 "Economic Change and the Demise of the Roman Empire" a *Explorations in Economic History*, 13 (1976), 43-68.
- HARRIES, J.D., (1992)
 "Sidonius Apollinaris, Rome and the barbarians: a climate of treason?" a J. DRINKWATER i H. ELTON, eds., *Fifth-Century Gaul: A Crisis of Identity*, Cambridge, 1992, 298-308.
- HENDY, M., (1991)
 "East and West: divergent models of coinage and its use" a *Settimane...XXXVIII. Il secolo di Ferro: Mito e realtà del secolo X*, Spoleto, 1991, 637-79.
- KAZHDAN, A.; CUTLER, A., (1982)

- "Continuity and Discontinuity in Byzantine Culture" a *Byzantion*, 52 (1982), 429-478
- KAZHDAN, A.; EPSTEIN, A.W., (1985)
Change in Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries, Berkeley and Los Angeles, 1985.
- KENNEDY, H., (1985)
 "From Polis to Madina: Urban Change in Late Antique and Early Islamic Syria" a *Past and Present*, 106 (1985), 3-27.
- LIEBESCHUETZ, J.H.W.G., (1972) **BIB. LLETRES U.A.B. 937/66**
Antioch. City and Imperial Administration in the Later Roman Empire, Oxford at the Clarendon Press, Oxford, 1972, 302 pp.
- LIEBESCHUETZ, J.H.W.G., (1990)
Barbarians and Bishops: Army, Church and State in the Age of Arcadius and Chrysostom. Oxford, 1990.
- MATHISEN, R.W., (1989)
Ecclesiastical Factionalism and Religious Controversy in Fifth-Century Gaul. Washington, DC, 1989.
- MATTHEWS, J., (1986)
 "Ammianus and the Eternity of Rome" a Ch. HOLDSWORTH i T.P. WISEMAN eds. *The Inheritance of Historiography 350-900*, Exeter, 1986
- MATTHEWS, J., (1989)
The Roman Empire of Ammianus, London, 1989.
- MATTHEWS, J., (1990)
Western Aristocracies and Imperial Court A.D. 364-425. Clarendon Press, 1990, 460 pp.
- MATTHEWS, J., (1993) **BIB. CC.SS. U.A.B. 34(37)"03/04"THE**
 "The Making of the Text" a *The Theodosian Code. Studies in the Imperial Law of Late Antiquity*, ed. J. HARRIES & I. WOOD, Duckworth, London, 1993, 19-44.
- McCORMICK, M., (1986)
Eternal Victory: Triumphal Rulership in Late Antiquity, Byzantium and the Early Medieval West. Cambridge, 1986
- McCORMICK, M., (1989)
 "Clovis at Tours, Byzantine public ritual and the origins of medieval ruler symbolism" a E.K. CHRYSOS i A. SCHWARCZ, eds., *Das Reich und die Barbaren*. Vienna, 1989, 155-180.
- MCNEILL, J.T.; GARNER, H.M.; (1938)
Medieval Handbooks of Penance: A Translation of the Principal Libri Poenitentiales. New York, 1938.
- MILLER, D.H., (1974)
 "The Roman revolution of the eighth century: a study of the ideological background of the Papal separation from Byzantium and alliance with the Franks" a *Medieval Studies*, 36 (1974), 79-133.
- MYRES, J.N.L., (1960)
 "Pelagius and the end of Roman rule in Britain" a *The Journal of Roman Studies*, L (1960), 21-36.
- NELSON, J.L., (1986)
Politics and Ritual in Early Medieval Europe. London, 1986.

- PERCIVAL, J., (1969)
 "Seigneurial aspects of Late Roman estate management" a *The English Historical Review*, CCCXXXII (July 1969), 449-73.
- PETRIKOVITS, H. von, (1971)
 "Fortifications in the North-Western Roman Empire from the Third to the Fifth Centuries A.D." a *The Journal of Roman Studies*, LXI (1971), 178-219.
- REECE, R.M., (1976)
 "Coins and frontiers - or supply and demand" a *Akten des XI Internationalen Limeskongresses*, Budapest, 1976, 643-6.
- SHAW, B.D., (1982)
 "The elders of Christian Africa" a P. BRIND'AMOUR (ed), *Mélanges offerts à R.P. Etienne Gareau* (numéro spéciale de *Cahiers des études anciennes*, Editions de l'Université d'Ottawa, Ottawa, 1982, 207-226.
- SHAW, B.D., (1992)
 "African Christianity: disputes, definitions, and "Donatists" a M.R. GREENSHIELDS & T.A. ROBINSON (eds.) *Orthodoxy and Heresy in Religious Movements: Discipline and Dissent*. Lampeter: The Edwin Mellen Press, 1992, 5-34.
- THOMPSON, E.A., (1952)
 "Peasant Revolts in Late Roman Gaul and Spain" a *Past and Present*, (1952), 11-23.
- THOMPSON, E.A., (1969)
 "The settlement of the barbarians in southern Gaul" a *The Journal of Roman Studies*, XLVI (1956), 65-75.
- WALLACE-HADRILL, J.M., (1982)
The Long-Haired Kings, (Medieval Academy Reprints for Teaching, 11), University of Toronto Press, Toronto, 1982¹, 261 pp.
- WICKHAM, Ch. (1985)
 "The Uniqueness of the East" a *Journal of Peasant Studies. Special Issue on Feudalism and non-european societies*. Edited by T.J. BYRES and H. MUKHIA, vol. 12, n° 2-3 (January/ April 1985), 166-196.
- WICKHAM, Ch. (1988)
 "Marx, Sherlock Holmes, and Late Roman Commerce" A. GIARDINA (Ed.) *Societ a Romana e Impero TardoAntico. III Le Merci. Gli Insediamenti*. Rome-Bari: Laterza, 1986. Pp. 941 a *Journal of Roman Studies*, LXXVIII (1988), 183-193.
- WICKHAM, Ch. (1989)
 "La otra transición: del mundo antiguo al feudalismo" a *Studia Historica*, vol. VII (1989), 7-35.
- WOLFRAM, H., (1988)
History of the Goths. Berkeley, California, 1988.
- WOOD, I.N., (1986)
 "Disputes in late fifth- and sixth-century Gaul: some problems" a W. DAVIES i P. FOURACRE, eds., a *The Settlement of Disputes in Early Medieval Europe*. Cambridge, 1986, 7-22.
- WOOD, I.N., (1987)

- "Pagans and holy men, 600-800" a P. NÍ CHATHÁIN i M. RICHTER, eds., *Ireland und die Christenheit*. Stuttgart, 1987, 347-361.
- WOOD, I.N., (1992) "Continuity or calamity?: the constraints of literary models" a J. DRINKWATER i H. ELTON, eds., *Fifth-Century Gaul: A Crisis of Identity?*, Cambridge, 1992, 9-18
- WOOD, I., (1993) **BIB. CC.SS. U.A.B. 34(37)"03/04"THE**
 "Introductory Note" a *The Theodosian Code. Studies in the Imperial Law of Late Antiquity*, ed. J. HARRIES & I. WOOD, Duckworth, London, 1993, 159-160.
- WOOD, I., (1993) **BIB. CC.SS. U.A.B. 34(37)"03/04"THE**
 "The Code in Merovingian Gaul" a *The Theodosian Code. Studies in the Imperial Law of Late Antiquity*, ed. J. HARRIES & I. WOOD, Duckworth, London, 1993, 161-177.
- WORMALD, P., (1976)
 "The decline of the Roman Empire and the survival of its aristocracy" a *Journal of Roman Studies*, 66 (1976), 217-226.

Com es pot llegir al principi, aquesta bibliografia és recomanable, ja que el total de llibres i articles que s'haurien de llegir per a fer aquesta assignatura superarien ampliament els quatre mesos d'aquesta assignatura. Aquells llibres i articles que s'hagin de llegir de forma perentòria els diré a classe. Defugiu els manuals i els diccionaris enciclopèdics per preparar l'assignatura, ara bé, sempre sónutils per a buscar dates i noms, però per a res més. Aqueles persones que han volgut preparar els examens amb manuals han suspés. Aqueles persones que vegin que no podran acudir a classe que es possin en contacte amb mi. El telèfon del meu despatx és el 5811189.